

Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu Arasındaki İlişki: Çelişki mi Uyum mu?

Semra AKSU*

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Öz

Soğuk Savaş sonrasında Somali, Ruanda, Bosna ve Kosova'da yaşanan insani krizlerle birlikte insani müdahaleler tekrardan tartışılmaya başlanmış ve giderek uluslararası hukukun en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. İnsani krizlere uluslararası toplumun tutarsız ve yetersiz reaksiyonları ya da kayıtsızlığı yeni bir hareketin oluşmasına zemin hazırlamış ve uygulamadaki sorunları ortadan kaldırmak adına sistematik ve belirgin bir çerçevede yeni bir konsept oluşturulmuştur. Koruma Sorumluluğu adı verilen ve insani müdahale ile aynı düşünce geleneği üzerine inşa edilen bu kavramla, egemen eşitlik ve içişlerine müdahale yasağı ilkelerinin insani krizlerde bir kalkan olarak kullanılmasını önlemek adına 'sorumluluk olarak egemenlik' anlayışı benimsemiştir. Devlete öncelikli sorumluluk yükleyerek egemenliğin aynı zamanda halkın soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarından korunması anlamına geldiğini vurgulayan Koruma Sorumluluğu, devletin bu sorumluluğu yerine getirememesi durumunda, uluslararası topluma harekete geçme/müdahale etme sorumluluğu yüklemektedir. Bu yaklaşım, Vestfalyan düzenin egemenlik anlayışının temelini oluşturan devlet egemenliğinin dokunulmazlığı ilkesini sorgulamış ve birçok devlet, egemenliklerinin aşınacağı endişesiyle bu kavrama mesafeli yaklaşmıştır. Ancak, Vestfalyan egemenlik anlayışının temel düşünürleri olan Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un egemenlik nazariyeleri incelendiğinde, Koruma Sorumluluğu ile çatışmaktan ziyade belirli açılardan uyumlu olduğu görülmektedir. Her iki düşünür de egemenliği, yalnızca mutlak bir hak olarak değil, aynı zamanda halkın güvenliğini sağlama sorumluluğuyla ilişkilendirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Koruma Sorumluluğu ile Bodin ve Hobbes'un egemenlik teorileri arasındaki ilişkiyi analiz ederek, bu kavramların hangi noktalarda çakıştığını ve hangi açılardan birbirini tamamladığını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler

Koruma Sorumluluğu, Vestfalyan Egemenlik, Bodin, Hobbes

* Dr. Araştırma Görevlisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, semra.aksu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5248-4874

The Relationship Between Sovereignty and the Responsibility to Protect: Contradiction or Consistency?

Abstract

Following the Cold War, humanitarian interventions began to be debated again and gradually became one of the most important issues in international law, particularly in response to humanitarian crises in Somalia, Rwanda, Bosnia and Kosovo. The inconsistent, inadequate or indifferent responses of the international community to these crises paved the way for a new movement, leading to the creation of a systematic and well-defined framework to address the problems in practice. This new concept, called the Responsibility to Protect, was built on the same intellectual tradition as humanitarian intervention. It adopted the notion of 'sovereignty as responsibility', to prevent the principles of sovereign equality and non-intervention principles from being invoked as shields in the face of humanitarian crises. The Responsibility to Protect emphasizes that sovereignty entails not only rights but also the primary responsibility of the state to protect its population from genocide, ethnic cleansing, crimes against humanity, and war crimes. If a state fails to fulfill this responsibility, the responsibility is transferred to the international community, which must then take action or intervene. This approach has challenged the principle of the inviolability of state sovereignty, a cornerstone of the Westphalian order, leading many states to regard the concept with caution out of concern that their sovereignty may be undermined. However, when the theories of Jean Bodin and Thomas Hobbes—the principal architects of the Westphalian conception of sovereignty—are examined, it becomes evident that they do not necessarily conflict with the Responsibility to Protect but, in certain respects, they can be seen as complementary. Both thinkers associated sovereignty not merely with an absolute right, but also with the responsibility to ensure the security of the people. The aim of this study is to analyze the relationship between Responsibility to Protect and the sovereignty theories of Bodin and Hobbes, identifying the points at which these concepts converge and the ways in which they reinforce one another.

Keywords

Responsibility to Protect, Sovereignty, Westphalian Sovereignty, Bodin, Hobbes.

Extended Abstract

Throughout the history of international law and international relations, sovereignty has been regarded as a foundational principle, embodying the absolute and unrestricted authority of the state. Rooted in the Westphalian system, which institutionalized the principle of sovereign equality, this traditional conception framed state power as inviolable, rejected external interference in domestic affairs, and established a rigid norm against intervention. A condition of any state's sovereignty is the corresponding obligation to respect the sovereignty of others- a principle enshrined in Article 2(7) of the UN Charter. Under international law, a sovereign state exercises exclusive jurisdiction within its territorial borders while other states are bound not to intervene in its

internal affairs. Following the Second World War, however, the establishment of the United Nations (UN), the progressive development of international law, and the growing “internationalization” of human rights began to challenge the doctrine of absolute sovereignty and introduced the notion of ‘relative sovereignty’. Increasingly, there was recognition that protecting human security, encompassing human rights and human dignity, must be one of the fundamental objectives of modern international institutions. Nonetheless, states have often invoked the principle of Article 2(7) of the UN Charter as a shield against external scrutiny or intervention, even in the face of severe humanitarian crises.

In the post-Cold War era, the humanitarian catastrophes in Somalia, Rwanda, Bosnia, and Kosovo underscored the urgent need for effective international responses and reignited debates over the legality and scope of humanitarian action. The inconsistent and often inadequate reactions of the international community—most starkly illustrated by the inaction during the Rwandan genocide—revealed the absence of a coherent framework to address mass atrocities. Against this backdrop, the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) sought to reconcile the principles of the UN Charter with the imperative to protect populations from grave crimes, culminating in the articulation of the Responsibility to Protect.

Responsibility to Protect advanced the idea that sovereign states bear the primary responsibility to protect their own citizens from genocide, war crimes, ethnic cleansing, and crimes against humanity and that when they are unwilling or unable to do so, this responsibility shifts to the broader community of states. Unlike traditional humanitarian intervention, often framed as a discretionary right of powerful states, Responsibility to Protect reframed sovereignty as entailing both internal and external responsibilities. It presented protection not as a right of states but as a responsibility of the international community, redefining sovereignty as ‘*sovereignty as responsibility*’. This reorientation aims to bridge the perceived divide between sovereignty and intervention, transforming them from opposing doctrines into complementary pillars of a unified normative framework. While this shift might appear to conflict with the Westphalian model—where sovereignty prioritized state prerogatives—an examination of the theories of Jean Bodin and Thomas Hobbes, key architects of the Westphalian paradigm, reveals that elements of “sovereignty as responsibility” were already implicit in their thought. Accordingly, the claim that Responsibility to Protect represents a radical departure from Westphalian sovereignty is questionable; rather, it can be seen as a historical reinterpretation within a broader continuum of ideas.

The Westphalian system constructed sovereignty as an indivisible sphere of authority that excluded external interference in domestic affairs. Yet the idea of absolute sovereignty has never been entirely unlimited in international law.

Even proponents of modern absolute sovereignty have acknowledged that its legitimacy depends on the state's capacity to protect its own citizens. In this sense, Responsibility to Protect's foundational principle—that the state bears the primary responsibility to protect its population—finds intellectual antecedents in classical political theory.

Bodin defined the sovereign as “one and absolute power,” yet stressed that this power remained bound by divine law, natural law, and certain human laws common to all nations. In his view, sovereignty was “absolute” only in the sense of being indivisible and not shared with external authorities such as the church, the empire, or feudal lords. The sovereign's “unaccountability” meant the absence of responsibility to any higher earthly authority, but it did not negate the sovereign's duties toward the people. Bodin explicitly affirmed that in return for the loyalty and obedience of the subjects, the sovereign was obliged to protect their lives and property and to govern justly.

For Bodin, individual rights to liberty and property were protected not only by contractual commitments but also by divine and natural law. In this respect, the Responsibility to Protect's principle of the sovereign's duty to protect its people is consistent with Bodin's conception of sovereignty. Furthermore, Bodin's theory admitted that if a sovereign failed in these duties, other (neighbouring) sovereigns could intervene—an idea closely aligned with Responsibility to Protect's second pillar, which attributes a secondary responsibility to the international community.

Although Hobbes articulated his theory in *Leviathan* within a framework of absolute sovereignty, his account also contains elements akin to the sovereign's duty to protect. For Hobbes, individuals consented to transfer their rights to a common political authority to escape the insecurity of the state of nature. The state's very *raison d'être* was to ensure peace and safeguard individuals. While the sovereign was not a party to the social contract and thus could not technically violate it, Hobbes maintained that if the sovereign failed to protect the people, their duty of obedience would lapse, and the contract would effectively dissolve.

Hobbes further argued that natural law commands individuals to seek protection wherever it may be found—whether in their own sovereign's sword or that of another. Consequently, there is no principled barrier to another sovereign offering protection when the original sovereign has failed, leaving individuals effectively returned to a state of nature. While Hobbes did not explicitly formulate an intervention doctrine, his reasoning implicitly supports the legitimacy of external protection in such circumstances. This logic resonates with Responsibility to Protect's attribution of a secondary responsibility to the international community.

to protect the natural and inalienable rights of individuals. The sovereign, though endowed with unlimited rights vis-à-vis other authorities, is limited in obligations toward the people—a limitation that serves as a measure of the legitimacy of sovereignty. This logic is consistent with Responsibility to Protect's first pillar, which affirms the state's primary responsibility to protect its own population. Bodin explicitly recognized an international secondary responsibility in cases of sovereign failure, while Hobbes implied the permissibility of such action in principle.

In conclusion, this study contends that Responsibility to Protect should not be viewed as a radical departure from the Westphalian paradigm, but rather as a contemporary restatement of an existing idea within it—namely, sovereignty as responsibility. Both Bodin and Hobbes grounded the legitimacy of sovereign power in the welfare of the people (*salus populi*) and regarded this as the *raison d'être* of sovereignty. This historical continuity suggests that Responsibility to Protect's normative foundation is firmly rooted in, rather than opposed to, the classical tradition of sovereignty.

Giriş

Uluslararası sistemin uluslararası hukuk anlayışı uzun süre ulus devletin sınırsız ve mutlak egemenliği düşüncesine dayanmış, her devletin kendi toprakları üzerinde sahip olduğu yetkileri ihlal edilemezlik zırhına büründürerek devlet egemenliğini sarsacak herhangi bir doktrine karşı sistematik bir direnç göstermiştir. Her ne kadar Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulması, uluslararası hukukun tedrici gelişimi ve insan haklarının 'uluslararasılaşması' ile mutlak egemenliğin terk edilerek nisbi egemenliğin benimsendiği yeni dünya düzeninde, Vestfalyan sistemin mutlak egemenlik anlayışını muhafaza etmenin artık mümkün olamayacağını söyleyebilirsek de BM Şartı 2/7'de yer alan 'içişlerine müdahale yasağı ilkesinde' mutlak egemenlik zihniyetinin izlerini görebilmek mümkündür. Soğuk Savaş sonrası dönemde egemenliğin her türlü vahşet suçlarında kalkan olarak kullanılması da bu izlerin bir göstergesidir. İçişlerine müdahale yasağı ilkesinin, halkına karşı ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri gerçekleştiren bir devletin koruyucu kalkanı olarak kullanılması ve uluslararası hukukun bu alandaki etkisizliği/yetersizliğine bir cevap olarak uluslararası toplumun tepkisinin her geçen gün artması Koruma Sorumluluğu kavramının¹ var oluş sürecini oldukça hızlandırmıştır.

Günümüzde insan haklarının korunması ve uygulanması tüm devletleri ilgilendiren ortak bir mesele olarak değerlendirilmekte ve egemenliğin meşruiyeti, devletin kendi halkına karşı yükümlülüklerini yerine getirmesi koşuluna bağlanmaktadır. Devletlerin egemenliğinin uluslararası hukukun koyduğu sınırlar içerisinde, uluslararası toplumun genel menfaati doğrultusunda tayin edilmesi gerektiği düşüncesi, Koruma Sorumluluğunun kurumsallaşmasına

¹ Doktrinde bakış açısına bağlı olarak Koruma Sorumluluğu için 'kavram', 'ilke', 'doktrin', 'siyasi taahhüt', 'konsept' ve 'söylem' gibi ifadeler kullanılmaktadır. Fakat en çok kullanılan 'gelişmekte olan bir norm-emerging norm' ifadesidir. Bkz. United Nations General Assembly, *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, Report of the Secretary-General, UN Doc. A/59/2005, 21 Mart 2005.

yönelik çabaları beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşım, Vestfalyan egemenlik anlayışının aşılması sanılan duvarlarını aşarak, Haklı Savaş doktrini ile başlayan ve bugün uluslararası ilişkiler literatürüne Koruma Sorumluluğu doktrini olarak giren 'ağır ve sistematik insan hakkı ihlallerine karşı halkların korunması geleneğinin' yüzyıllardır devam ettiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte 19. yüzyıldan itibaren devletlerin -münferit veya diğer devletlerle birlikte- insani krizlere müdahale etme düşüncesi ve pratiği uluslararası hukuk düzeninde insani krizlere toplumsal müdahaleleri müstakil bir hukuk normuna dönüştürememiştir.² Uluslararası hukukun temel ilkelerinin yer aldığı BM Genel Kurulu'nun 24.10.1970 tarih ve 2625 (XX) sayılı kararına ekli 'Devletlerarası Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Hakkındaki Bildiri'de içişlerine müdahale yasağı ilkesinin muhtevasında müdahalelerin devletin kişiliğine karşı bir saldırı olarak değerlendirilmesi ve uluslararası hukukun ihlali olarak kabul edilmesi insani krizlere müdahalelerin hukuki nitelik kazanmasını engellemiştir.³ Devlet merkezli Vestfalyan düzenin teyidi olarak değerlendirilen içişlerine müdahale yasağı devlet egemenliğinin doğal bir sonucu olarak süreç içerisinde egemenliğin tanımlanmasından, değişim ve dönüşümünden de etkilenmiştir.

Koruma Sorumluluğu konsepti ise 'sorumluluk olarak egemenlik' anlayışına dayanarak egemenlik kavramını yeniden tanımlamış ve devletlerin egemen olma statüsünü, halklarına karşı yükümlülüklerini yerine getirme şartına bağlı kılmıştır. Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonu (ICISS) tarafından yayımlanan 2001 tarihli Koruma Sorumluluğu Raporu'nda da egemenlik kavramının Vestfalyan sistemin egemenlik anlayışından farklı bir biçimde ele alındığı açıkça ifade edilmektedir (ICISS Raporu, 2001: s. 7). Bu durum, Koruma Sorumluluğu ile Vestfalyan egemenlik anlayışı arasında bir çatışma olduğu izlenimini doğurabilir. Nitekim Koruma Sorumluluğu ile devletin haklarını merkeze alan klasik egemenlik anlayışından, bireylere karşı yükümlülükleri önceleyen bir yaklaşıma doğru kayma söz konusudur. Bununla birlikte Vestfalyan egemenlik anlayışını şekillendiren Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un egemenlik nazariyeleri incelendiğinde raporda vurgulanan 'sorumluluk olarak egemenlik' düşüncesinin söz konusu teorisyenlerin nazariyelerinde de mevcut olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Vestfalyan egemenlik anlayışı ile Koruma Sorumluluğu'nun öne sürdüğü 'sorumluluk olarak egemenlik' yaklaşımının mutlak bir çelişki içerisinde olmadığı aksine belirli açılardan örtüştüğü söylenebilir. Bu çalışma, Bodin ve Hobbes'un egemenlik kuramlarının merkezindeki sorumluluk olgusunu analiz ederek, Koruma Sorumluluğunun öngördüğü 'yeni egemenlik tasavvuru'nu yorumlamayı ve bunun Vestfalyan

² İnsani müdahalelere ilişkin bir teamül kuralının oluşmamasının, müdahale pratiklerinin kendi içerisinde tutarlı ve devamlı bir nitelik taşıması ile birlikte siyasi mülahazalarla gerçekleştirilmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı, Sığınmacılar Davasında uygulamalardaki 'belirsizlik ve çelişkilerin' yanı sıra 'siyasi çıkar yönlendirmesinin' sürekli ve yeknesak bir uygulamamın-dolayısıyla da teamül kuralının- oluşumunu engellediğini ifade etmiştir. ICJ, Asylum Case (Colombia v. Peru), ICJ Reports, 1950, s.277.

paradigma ile yapısal bağlantısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece Koruma Sorumluluğunun klasik egemenlik yaklaşımıyla çatıştığı ve egemenliğin Vestfalyan köklerinden radikal bir kopuş gerçekleştirdiği yönündeki kanaatin aksine tarihsel süreklilik içinde kavramlar arasında bir uyum ilişkisinin mevcut olduğu ileri sürülecektir.

Koruma Sorumluluğu: Tanımı, Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1999 yılındaki BM Genel Kurul toplantısında dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan *'eğer insani müdahale devletlerin egemenliğine karşı kabul edilemez bir saldırı oluşturuyorsa, insanlığın ortak değerlerinin temelden sarsıldığı Ruanda ve Srebrenitsa gibi insan haklarının ağır ve sistematik ihlallerinin yaşandığı durumlara nasıl cevap vermeliyiz'* serzenişinde bulunarak 'insani müdahale-devlet egemenliği' ikilemine dikkat çekmiş ve devletlere bu konuda bir uzlaşma geliştirmeleri için çağrıda bulunmuştur (United Nations, 2000). Bu çağrıya yanıt olarak Kanada Hükümetinin öncülüğünde Eylül 2000'de Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonu (ICISS) kurulmuş ve Komisyon 2001 yılında Koruma Sorumluluğu Raporu'nu yayınlamıştır. Raporun önsözünde çalışmanın 'insani müdahale hakkı üzerine olduğu' belirtilmektedir (ICISS Raporu, 2001; s.VII). Fakat raporda insani müdahale hakkının artık geçerliliğini yitirmiş, modası geçmiş, çatışmalara yol açan bir kavram olduğu vurgulanarak, bunun yerine uzlaşmaya dayalı ve modern bir yaklaşımın gerekliliği ortaya konmuştur (ICISS Raporu, 2001: s.11-17). Böylece insani müdahale kavramının merkezinde yer alan müdahale eden devletin menfaatleri yaklaşımı terkedilmiş ve yeni oluşumla korumanın sağlanacağı halka doğru bir merkez değişikliği gerçekleşmiştir. Bu çerçevede Koruma Sorumluluğunun en özgün yönü, insani gerekçelerle müdahalelerin devletlere tanınmış bir *hak* olarak değil uluslararası topluma atfedilen bir *sorumluluk* olarak yeniden tanımlanmasıdır. Komisyon'un bu kavramsal dönüşüm çabası insani gerekçelerle müdahale konseptini yeniden yorumlayarak sistematik bir çerçevede geliştirme girişimi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim bu yaklaşım öğretilerde oldukça eleştirilmiştir. Fröhlich (2015), Koruma Sorumluluğunu insani müdahalenin yeniden biçimlendirilmesi (reform) ve tanımlanması (reframe) girişimi olarak değerlendirirken, Molier (2006) 'responsibility to protect: old wine in new bottles' benzetmesiyle eski bir kavramın yalnızca yeni ambalajla sunulduğunu ileri sürmüştür. Boisson de Chazournes ve Condorelli (Aktaran Arsava, 2011) ise bu yaklaşımı içerikten yoksun bir siyasi retorik olarak eleştirmiş ve nihayetinde siyasi bir tasarruftan ibaret olduğunu savunmuştur. Chomsky (2009) ise Koruma Sorumluluğunu insani müdahalenin "kuzeni" olarak tanımlamış ve kavramın emperyal müdahalelere zemin hazırlayabilecek bir araç olarak kullanılabileceği uyarısında bulunmuştur.

ICISS Raporu'nda, egemenlik ve sorumluluk kavramlarını birleştirerek devletlerin kendi vatandaşlarını önlenabilir ya da durdurulabilir büyük felaketlerden koruma düşüncesi üzerine inşa ettikleri Koruma Sorumluluğu kavramı

devlete öncelik atfedilen korumanın gerçekleşmemesi halinde işleme öngörülen bir mekanizma olarak tasvir edilmiştir. Raporda, uluslararası topluma insani krizleri önleme, kriz durumunda ise kayıtsız kalmayarak harekete geçme ve müdahaleden sonra da yeniden inşa ile üç sütunlu bir sorumluluk konsepti tasarlanmıştır. Harekete geçme aşamasında son çare olarak insani krizlere müdahalede kuvvet kullanılmasının şartları düzenlenmiştir.

2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138. ve 139.paragraflarında Koruma Sorumluluğu konsepti benimsenmiş ve Bildirge kısa sürede BM Genel Kurulunda oybirliği ile kabul edilmiştir (UN Doc. A/RES/60/1). 138.paragrafta birincil sorumluluk olarak her devletin kendi vatandaşını soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarına karşı öncelikli olarak koruma sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır. ICISS Raporunda önlenabilir felaketler nitelendirmesiyle 'kitlese ölüm ve tecavüzler ya da açlık gibi diğer felaketleri' de kapsayan geniş bir ifade kullanılırken, Bildirge'de Koruma Sorumluluğunun kapsamı soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte üç aşamalı yapı korunmuş, sorumluluk, sayılan suçların gerçekleşmesini uygun ve gerekli araçlarla engelleme/önleme sorumluluğunu da içinde barındırmaya devam etmiştir. Devletin kendi vatandaşını korumada başarısız olması ya da korumaması durumunda yani devletin öncelikli sorumluluğunu yerine getir(e)mediğinde, uluslararası toplumun diplomatik, insani ve diğer barışçıl yollarla ihlallere maruz kalan halkı koruma sorumluluğunun olduğu belirtilmiş ancak barışçıl yolların yeterli olmadığı takdirde ise uluslararası toplumun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aracılığıyla söz konusu halkı korumak için kolektif olarak harekete geçmeye hazır olduğu ifade edilmiştir (139. paragraf). Dolayısıyla da halkı koruma sorumluluğu ikincil bir sorumluluk olarak uluslararası topluma geçmekte ve kuvvet kullanımını içeren zorlayıcı tedbirlerin sadece Güvenlik Konseyinin yetkisiyle gerçekleştirilebileceği belirtilerek kuvvet kullanımına karar verecek yetkili otorite açısından da bir sınırlandırma yapılmıştır.

Koruma Sorumluluğunun temel motivasyonunun bireylerin temel hak ve hürriyetlerden faydalanmasını sağlamak olduğu ve bunu devletin kendisine önceliklendirmesi kavramın uluslararası insan hakları hukuku ile uyum içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte devletin soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suç ve savaş suçları gibi eylemlerde bulunmama yükümlülüklerini yerine getirmeyerek egemenlik haklarını kötüye kullandığı durumlarda uluslararası hukuk tepkisel bir mekanizmaya şu an için sahip değildir. Ubi jus, ibi remedium ilkesinde de ifade edildiği üzere hukukun ihdas ettiği bir hak varsa bu hak ihlal edildiğinde çözüm için karşılık gelecek bir mekanizma da olmalıdır. Hukukun kurumsal garantisinin varlığına işaret eden Koruma Sorumluluğu kavramı da egemenlik kavramındaki dönüşüme dikkat çekerek yeni bir formül üretmiş ve uluslararası hukukun söz konusu eksik mekanizmasını tamamlamaya çalışmıştır. Fakat Koruma Sorumluluğunun uluslararası hukukun bir 'mekanizması' olarak işletilmesi için kavramın

hukuki bir mahiyete sahip olması gerekmekte ve ayrıca uluslararası hukukun temel ilkeleriyle de uyum içerisinde olması beklenmektedir. Çağırın'ın (2021) da vurguladığı gibi uluslararası hukuk kuralları izole edilmiş, birbirinden bağımsız düzenlemeler olmayıp, ortaya çıkışları, düzenleniş biçimleri ve uygulanma süreçleri itibarıyla kendi aralarında sistemik bir bütünlük arz etmektedir. Bu nedenle, Koruma Sorumluluğunun müstakil bir hukuk kuralı statüsü kazanabilmesi, uluslararası hukuk sisteminin genel ilke ve kurallarıyla da tutarlılık göstermesine ve bu sistemle organik, bütünlük bir yapı oluşturmasına bağlıdır. Ancak Koruma Sorumluluğunun hukuki mahiyetine ilişkin tartışmaların temelinde kavramın uluslararası hukukun temel ilkeleriyle uyum içerisinde olmadığı ve devletlerin egemenlik ilkesi ile çatıştığı ifade edilmektedir. Bu endişeler, BM Genel Sekreterliği'nin 'Daha Geniş Özgürlüklere' başlıklı 2005 Raporu'nun devlet temsilcileri tarafından 6-8 Nisan 2005 tarihlerinde değerlendirildiği oturumlarda somut ifadelerle dile getirilmiştir (UN Doc. A/59/PV.85; UN Doc. A/59/PV.86; UN Doc. A/59/PV.87; UN Doc. A/59/PV.88; UN Doc. A/59/PV.89; UN Doc. A/59/PV.90). Koruma Sorumluluğunun söz konusu endişeler neticesinde uluslararası hukuk normu olarak tanımlanabilmesi henüz mümkün olmasa da 2005 Dünya Zirvesine katılan devletlerin BM Dünya Sonuç Bildirgesinin 138. ve 139. paragraflarında uluslararası toplumun sorumluluklarını yerine getirmek için kolektif eylemde bulunmaya hazır olduklarını taahhüt etmeleri ve Bildirge'nin BM Genel Kurulunda oybirliği ile kabulü Koruma Sorumluluğunun pozitif uluslararası hukukta yeni bir oluşuma işaret ettiği gerçeğine dair açık bir itiraza da izin vermemektedir. Nitekim 2011 yılında BM Güvenlik Konseyi Libya halkını Kaddafi rejiminin saldırılarından korumak amacıyla gerekli tüm önlemleri almak için 1973 sayılı kararı kabul ederken Koruma Sorumluluğunu zimnen uygulamıştır (UN Doc. S/RES/1973, 17 Mart 2011).³

Koruma Sorumluluğunun kendine has özellikleri dikkate alındığında kavramın devletlerin egemenlik ilkesiyle tam bir çatışma hali içerisinde olduğunu söylemek zordur. Elbette, Koruma Sorumluluğu klasik egemenlik anlayışına atfedilen egemenin mutlak sorumsuzluğu düşüncesinin reddini savunmakta, hukukun çizmiş olduğu sınırlar içerisinde egemenin otoritesini kabul etmekte tedir. Burada kritik nokta hukukun egemenin sınırlarını belirlemede ortaya çıkmaktadır. Bu karmaşık ilişkiyi anlayabilmek için öncelikle egemenliğin klasik teorik temellerine odaklanmak gerekmektedir. Nitekim Koruma Sorumluluğu-egemenlik ilişkisinin dinamiğini kavrayabilmek, modern uluslararası hukukun şekillenmesinde belirleyici rol oynayan Vestfalyan paradigmasını ve bu paradigmayı teorik temeller üzerine inşa eden Jean Bodin ile

³ Her ne kadar 1973 sayılı Kararın içeriğinde açıkça Koruma Sorumluluğuna değinilmemişse de BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon bu kararın Koruma Sorumluluğu çerçevesinde alındığını belirtmiş, 'uluslararası toplumun sivilleri koruma sorumluluğunu yerine getirme kararlılığını açık ve net bir şekilde teyit ettiğini' ifade etmiştir. BM İnternet Sayfası, Statement on Libya, Ban Ki-moon, 17 Mart 2011. Erişim <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2011-03-17/statement-libya>

Thomas Hobbes'un egemenlik nazariyelerini incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu analiz çerçevesinde uluslararası hukukun statik değil, dinamik bir normatif sistem olduğu ve Koruma Sorumluluğunun da bu sistem içerisinde uluslararası hukukun tedrici gelişimine katkı sunduğu görülecektir.

Vestfalyan Egemenlik Anlayışı

Uluslararası ilişkilerde kurucu bir öge olarak tanımlanan egemenlik kavramı zaman içerisinde uluslararası ilişkilerdeki değişim ve gelişmelerden etkilenmiş, karşılıklı bağımlılığın artması ile de kavramın kapsam ve sınırlılığı üzerinde ciddi daralmalar gerçekleşmiştir. Bununla birlikte egemenliğin değişim ve dönüşümünde Vestfalyan egemenlik anlayışının bir şekilde muhafaza edildiği görülmektedir. Egemenliği bölünemez, sınırlandırılmaz, devredilemez, tek ve mutlak güç olarak gören bu anlayışta egemenlik devletin iktidarının ya da gücünün bir niteliği olmaktadır. Devlet herhangi bir üst otoriteye tabi olmayıp, ülkesel alanları içerisinde mutlak egemen, ülkesel alanları dışında ise tam bağımsızdır. Nitekim Vestfalyan sistemde egemenlik içişlerine müdahaleye izin vermeyecek şekilde tasarlanmıştır. Bununla birlikte mutlak egemenliğin uluslararası hukukta hiçbir zaman gerçekten mutlak olmadığı, aksine her zaman bir dereceye kadar devletin vatandaşlarını korumasına bağlı olduğu modern dönem mutlak egemenlik kuramcıları tarafından dile getirilmiştir. Nitekim Delbruck (2002), egemenliğin uluslararası hukukun bir ilkesi olarak hiçbir zaman mutlak olmadığını, diğer devletlerin egemenliğinin 'mutlaklığı' sınırlandırdığı ve nisbileştirdiğini savunmaktadır. Bu görüşler paralelinde egemenliğin haklarla birlikte sorumluluklar da getirdiği savunulmuştur (Glanville, 2014; 3). Bu bölümde, Koruma Sorumluluğundaki sorumluluk olarak egemenlik anlayışının klasik dönem egemenlik düşüncesi ile arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek adına Vestfalyan egemenlik anlayışını önemli ölçüde şekillendiren Bodin ve Hobbes'un egemenlik nazariyeleri üzerinden 'egemenin kendi vatandaşını koruması sorumluluğunu' ele alacağız. Ayrıca egemenin bu sorumluluğunu yerine getirmediğinde ya da getiremediğinde Koruma Sorumluluğunda olduğu gibi uluslararası topluma atfedilen ikincil sorumluluğa benzer bir düşüncenin Bodin ve Hobbes'un düşünce sisteminde mevcut olup olmadığını da değerlendireceğiz.

Jean Bodin

Jean Bodin egemenliği tarif ederken daha çok egemenliğin müspet yönünü yani iç egemenliği göz önünde bulundurmuş ve devlete içerisinde kendine eş olabilecek hiçbir kudret tanımayarak mutlak üstünlük atfetmiştir (Lütem, 1947; 8-9). Bodin'in bu yaklaşımı, Roma hukukunun hak ve düzen anlayışını temel alarak, modernliğin krizlerine çözüm olabilecek birleşik bir politik organ teorisi geliştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Teorik ilgi odağını meşruiyet sorunundan, birleşik devletin yaşaması sorununa kaydırması, egemenlik kavramının ulusal ve fiziksel üst belirlenmesini öngörmesiyle önemli

bir teorik dönüşüm yaratmıştır (Hardt and Negri, 2000; 98) Dolayısıyla da Bodin'de egemenlik ulusal birlik ve bağımsızlığı temsil ediyordu (Göze, 1989; 124). Fakat Bodin egemeni tek ve mutlak güç olarak tanımlarken bile egemenin ilahi hukuk, tabii hukuk ve tüm uluslar için ortak olan bazı insani yasalara (*certain human laws common to all nations*) bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır (Bodin, 1955; 27-29). Bodin'e göre devlet ancak kendisine mesnet olarak tabii hukuku ittihaz ettiği takdirde mevcut olacaktır (Lütem, 1947; 9). Egemenin koymuş olduğu kanunların ilahi ya da tabii kanunları değiştiremeyeceğini ve bu kanunlara halel getiremeyeceğini vurgulaması Bodin'in egemenlik nazariyesinin tam anlamıyla mutlak bir mahiyet teşkil etmediğini göstermektedir (Bodin, 1955; 33). Aslında Bodin'in egemenliği sadece kilise, imparatorluk ya da feodalite ile paylaşmama yönünden mutlak olarak değerlendirilebilir (Lütem, 1947; 9). Nitekim Göze (1989) de benzer şekilde Bodin'in egemenliğini başkalarından emir almaması yönünden mutlak olarak değerlendirmiştir. Bodin'e atfedilen egemenin sorumsuzluğu (unaccountability) yaklaşımının temelinde başka bir otoriteye karşı sorumlu olmama düşüncesi vardır. 1648 Vestfalya Barışı ile tesis edilen dünya düzeninin esasını oluşturan 'egemen eşitlik' ilkesi bu düşüncenin ürünüdür. Zira egemenin hiçbir şekilde başkasının yapmış olduğu yasalara tabi olmayacağını belirten Bodin, ayrıca egemenin kendi koymuş olduğu yasalara da tabi olmayacağını dile getirmiştir (Bodin, 1955; 28).⁴ Egemenin iradesini özgürce kullandığı herhangi bir konuda kendisini bağlamasının mümkün olmayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla da Bodin egemenin koymuş olduğu yasaların ilahi kanunlar ya da tabii kanunlar gibi kutsal olmadığına işaret etmektedir. Yasa yapma kudretine sahip egemen aynı zamanda mevcut yasayı değiştirebileceği gibi yürürlükten de kaldırabilecektir. Bununla birlikte egemenin tebaasının bireysel ya da kolektif çıkarlarına dokunan adil ve makul taahhütlerle bağlı olduğu ilkesini savunmuştur (Bodin, 1955; 29-30). Böylece egemen yaptığı antlaşmalar ve verdiği sözlerle bağlıdır. Bodin egemenin sözüne '*ilahi bildiri*' kadar kutsallık atfetmektedir. Burada yasa ve antlaşma arasındaki ayrıma dikkat çekerek egemenin yasalara değil antlaşmalara bağlı olduğunu ve birbirleriyle karıştırılmaması gerektiğini belirtmiştir. Egemen güç tarafından konulan yasalara sadece tebaa itaat ederken, egemen ile tebaa arasında akdedilen antlaşmalar karşılıklı bir taahhüt içermesi nedeniyle her iki taraf için eşit derecede bağlayıcı olmaktadır. Tarafların birbirlerinin rızası olmadan antlaşmaya zarar verecek şekilde aykırı davranamayacağını belirterek egemenin bu konuda tebaadan farklı olarak bir ayrıcalığının olmadığını savunmuştur (Bodin, 1955;

⁴ Bodin yasayı egemenin buyruğu olarak tanımlarken yasalara pozitif anlam yüklemekte ve hukuktan da ayırmaktadır. Çünkü hukuk Bodin'e göre hakkaniyet ve adalettir/doğrudur. Her ne kadar yasaların hukuktan önce gelerek egemenin iradesinin hukuka üstünlüğü gerçekleşiyor olsa da egemenin keyfilğine de mahal verilmemektedir. Nitekim egemenin iradesi kişisel iradeden ziyade kamusal iyiliği gözeten devletin iradesidir ve adaletin sınırlarını aşmamaktadır. Mehmet Ali Ağaoğulları (ed.), (2015). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.408.

30-31). Nitekim bir antlaşma yapılıyorsa iki tarafın hak ve yükümlülüklerinin olması tabidir. Bodin' in bu yaklaşımı *pacta sunt servande* kaidesinin bir ifadesi olarak da nitelendirilmektedir (Lütem, 1947; 16).⁵ Bodin'in kendi halkıyla yaptığı antlaşmalara uyma yükümlülüğü egemenin mutlak gücünün keyfi kullanımını önlemeye yönelik samimi bir çabanın göstergesidir. Buna rağmen Merriam (2001), Bodin'in yukarıda ifade edilen egemenliğe yönelik sınırlandırmalarının siyasi değil ahlaki nitelikte olduğunu ve egemeni ancak vicdanen bağlayabileceğini iddia etmektedir.

Bodin tebaanın sadakat ve itaatine karşılık olarak egemenin de halkının can ve mal güvenliğini korumakla ve onlara adaletli davranmakla yükümlü olduğunu açıkça belirtmiştir (Bodin, 1955; 22). O'na göre güçlüye karşı zayıfın, zengine karşı yoksulun, kötülerin şiddetiyle tehdit edilen masumun canını, malını ve onurunu koruma taahhüdünden daha bağlayıcı bir söz yoktur (Bodin, 1955; 23). Aslında bireylerin özgürlük ve mülkiyet haklarının ilahi ve doğal hukuk tarafından korunan haklar arasında yer alması egemenin bu hakları sadece antlaşmadan doğan bir yükümlülük gereğince değil aynı zamanda ilahi ve doğal hukuka bağlılığından dolayı da koruması gerekmektedir. Görüldüğü üzere Koruma Sorumluluğundaki sorumluluk olarak egemenlik anlayışı Bodin' in egemenlik nazariyesi ile uygunluk göstermektedir.

Tebaaya karşı egemene sorumluluk atfeden Bodin'in mutlak egemenlik nazariyesi tiranlığın müdafaası değildir. Bodin'e göre tiranlık, doğal hukuku çiğneyen, tebaanın özgürlüğünü yok sayan ve mülkiyet haklarına tecavüz eden bir monarşi çeşididir (Bodin, 1955; 61). Onun egemenlik anlayışında meşru iktidar ilahi yasalarla sınırlandırılmıştır, bu çerçevede bireylerin özgürlükleri ve mülkiyet hakları doğal yasaların koruması altındadır (Göze, 1989; 125). Dolayısıyla da Bodin'in egemenlik teorisi zorba yönetimlerle bağdaştırılmaz. Aksi takdirde egemen meşruiyetini kaybedecektir. Buna rağmen Bodin ne kadar kötü ve zalim olsa da tebaanın egemene karşı herhangi bir girişimde bulunmasını hiçbir koşulda haklı bulmadığını da vurgulamaktadır (Bodin, 1955; 68).⁶ Yani Bodin, kendisine tanınan sınırları aşan, doğal hukuku ve halkın refahını göz ardı ederek adaletsiz ve baskıcı yönetimle tiranlaşan

⁵ Lütem Bodin'den sonraki düşünürlerin de egemenin tabii hukukla bağlı olduğuna dair yaklaşımı savunduklarını belirtmekte, modern egemenlik anlayışının ilk teorisyenleri olarak değerlendirdiği Vitoria'nın devletin kendi tebaasına ve diğer devletlere karşı tabii hukukla bağlı olduğunu, Suarez'in bunlara ilaveten uluslararası hukuku da saydığını belirtmektedir. Lütem (1947), s.16.

⁶ Dolayısıyla da Bodin tüm kötülükleri yapmasına karşın tebaanın egemene hukuk ya da silah zoruyla bir girişimde bulunamayacağını da kabul etmektedir. Bodin, J. (1955), s.67. Bu konuda Bodin tiranla halk arasındaki itaat ilişkisini baba ile oğul arasındaki ilişkiye benzetmektedir. İlahi kanunlara göre babasına ya da annesine karşı gelen oğul öldürülmesi uygundur fakat baba katil, hırsız, vatana ihanet eden, eşini ya da yakınlarını öldüren, dinsiz olması ve akla gelebilecek bütün cezaların yeterli olmayacağı derecede kötü olması durumunda dahi cellat rolünün oğluna düşmeyeceğini belirtmektedir. Bodin'e göre egemenin kişiliği çok daha kutsaldır ve dokunulmazdır çünkü o Tanrı tarafından atanmıştır. Bodin, (1955), s.68.

egemene karşı bile halka direnme hakkı tanımamaktadır.⁷ Tebaanın itaatsizliğini hiçbir şekilde kabul etmeyen Bodin zalim bir tiran tarafından haksız yere ezilen halkı savunmak için diğer prenslerin silaha sarılmasını da erdemli bir prense yakışan onurlu bir davranış olarak değerlendirmektedir (Bodin, 1955; 66). Koruma Sorumluluğunda uluslararası topluma atfedilen ikincil sorumluluk benzer bir yaklaşımla Bodin'in egemenlik nazariyesinde diğer (komşu) egemenlere atfedilmiştir. Dolayısıyla da bu yaklaşım, egemenin halka karşı sorumluluklarını yerine getirmemesi durumunda dışardan güç kullanımını kabul ederek Koruma Sorumluluğu ile birçok açıdan uyumlu bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Thomas Hobbes

Bodin'in egemenlik nazariyesindeki egemenin halkın korunması hususundaki sözleşmesel yükümlülüğüne Thomas Hobbes'un egemenlik nazariyesinde açıkça rastlanmamaktadır. Fakat Hobbes'un düşünce sistematüğinde benzer bir yaklaşımın varlığına işaret edebilecek nüveler de yok değildir. Her ne kadar Hobbes'un egemen tasvirinde 'egemenin halka karşı sorumsuzluğu' açıkça ifade ediliyor olsa da egemenliğin teşekkülüne ilişkin Hobbes'un yaklaşımını Bodin'e benzer çıkarımlar yapmamıza müsaade etmektedir.

Hobbes Leviathan'ı mutlak egemenlik anlayışı içerisinde kaleme almış olmasına rağmen, çağdaş tartışmalar kapsamında egemenin kendi halkını koruma yükümlülüğüne benzer bir yaklaşımın izlerine Leviathan'da görebilmekteyiz. Şöyle ki Hobbes Leviathan adlı eserinde bir doğa durumundan bahseder (Hobbes, 1651; 92-96). Sürekli bir korku halinin hüküm sürdüğü, ölümcül bir belirsizliğin herkesin birbirine karşı savaşmasına neden olduğu bu doğa durumunda var olmak ve bunu sürdürmek için de bireyin her şeyi yapma hakkı ortaya çıkmaktadır çünkü böyle bir savaşta hiçbir şey adalete aykırı değildir (Hobbes, 1651; 98-100). Bu hakkın herkese tanınmış olmasının güçlü ile zayıfın savaşında zayıfa tanınmış haklar bakımından hiçbir faydası olmayacaktır. Bu nedenle de hiç kimsenin hiçbir şeyi yapmaya hakkının olmaması herkesin her şeye hakkı olmasından daha iyidir. Dolayısıyla da insan doğa durumunun güvensizliğinden kurtulmak ve sivil topluma geçebilmek için temel haklarını ve kendilerini yönetme yetkisini devredeceği müşterek bir siyasi otorite tesis etmeye rıza göstermiştir. İşte bu siyasi otorite insanların kendi aralarında anlaşarak barış içinde yaşamak ve başkalarına karşı korunmak amacıyla gönüllü olarak itaat etmeyi seçtikleri sözleşme ile kurulan devlettir.⁸ Dolayısıyla-

7 Bodin, Devletin Altı Kitabı'nı Tanrı tarafından insanlara gönderilen prenslerin tiranlık bahanesiyle krallıklarından kovulması gerektiğini iddia edenlere, halk özgürlüğü bahanesiyle tebaayı prenslerine karşı isyana teşvik eden ve dünyadaki en sert tiranlıktan daha kötü olan ahlaksız bir anarşiye kapı açan bu tehlikeli adamlara bir cevap olarak tasarladığını yazmıştır. Glanville, (2014), s.34.

8 Hobbes Leviathan'da egemenliğin iki şekilde kurulacağını belirtmiştir: insanların hayatlarını başışlaması karşılığında kendi yönetimine zorla boyun eğdirme olarak tanımladığı doğal güçle kazanılmış egemenlik ve insanların barış içinde yaşamak için haklarını bir egemene

la da sözleşmenin tek bir hedefi vardır: insanların barış içinde yaşaması ve güvenliklerinin sağlanması. Fakat söz konusu bu sözleşme, tebaanın kendi arasında yapmış olduğu bir sözleşmedir.⁹ Yani egemen bu sözleşmenin tarafı değildir. Dolayısıyla egemen sözleşme ile bağlı da değildir. Egemen açısından sözleşmenin ihlal edilmesi de söz konusu olmayacaktır. Fakat egemenin tebaasını koruyamaması halinde tebaanın itaat yükümlülüğü ortadan kalkacağı için sözleşme de geçersiz olacaktır.

Egemenliğin mutlak, bölünemez ve devredilemez olduğu, denetleyici ve bu-
yurgan bir devlet anlayışını benimseyen Hobbes, egemeni bütün kısıtlamalardan hariç tutmaktadır. Hobbes'un devleti Leviathan'dır: korumak ve savunmak için tasarlanmış bir canavar. Çünkü ona göre devlet üstün bir kişiliğe sahiptir, son derece güçlüdür hatta yeryüzünde onun gücüyle kıyasalanacak başka bir güç yoktur (Göze, 1989; 131, 137). Egemenin her şeyi yapmaya hakkı olduğunu ifade etmesi bakımından, Bodin'in tasvir ettiği ilahi hukuk ve tabii hukuk kurallarına bağlı egemen anlayışına benzer bir yaklaşımı Leviathan'da açıkça göremiyoruz. Hobbes'un ilahi yasalarla sınırlandırılmayan mutlak egemenlik anlayışında egemenliğin kaynağını Tanrı değil toplumsal sözleşme olarak belirlemesi egemenlik nazariyesindeki seküler bir yaklaşıma işaret etmektedir (Glanville, 2010; 238). Fakat Hobbes sözleşmeyle kurulmuş bir devletten bahsederken egemeni *ölümlü Tanrı*¹⁰ olarak betimlemiş ve ölümsüz Tanrı'ya karşı sorumlu tutmuştur. Tanrı tasavvuru teoride hata yapmamayı da içereceğinden dolayı egemenin eylemlerinden dolayı cezalandırılmayacağını savunmuştur (Hobbes, 1651; 125). Hobbes'un egemenin eleştirilemeyeceği ve cezalandırılmayacağına dair düşüncesi egemenin tebaaya karşı yapacağı hiçbir şeyin adaletsizlik olarak değerlendirilmeyeceğine ilişkindir. Hatta Hobbes herhangi bir yönetim biçiminde genel olarak halkın başına gelebilecek en büyük kötülüğün yasalara ve zorlayıcı bir güce tabi olmadan yaşayan başıboş insanların anarşisinin yanında bir hiç olduğunu iddia etmektedir (Hobbes, 1651; 129-130). Tebaanın mutlak itaatini öngören bu düşüncenin temelinde egemenin sorumsuzluğundan ziyade egemenin Tanrısal kusursuzluğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Aslında Hobbes'un bireyin doğal ve devredilmez hakkı olan her ne pahasına olursa olsun korunma hakkını kabul etmesi, mutlak da olsa egemenliğin sınırları olduğunu göstermektedir (Berkowitz, 2008;

---

devrettiği sözleşme ile kurulan egemenlik. Hobbes (1651), s.132. Toplum sözleşmesinin ilk teorisyenlerinden olan Hobbes, sözleşme ile kurulan egemenliği tercih etmiştir.

⁹ Bireylerin kendilerini yönetme yetkisi üzerine uzlaşma sağladıkları, bir egemene devretme konusunda kendi aralarında yapmış oldukları sözleşmedir. Çünkü yönetme yetkisini egemene devretmeden birbirleriyle barış içerisinde yaşama sözü vererek bir sözleşme yaparlardı da bireysel güvenliklerini sağlayacaklarını garanti edemeyeceklerdi. Nitekim Hobbes 'kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına alacak güce sahip değildir' ifadesiyle bu durumu açıklamıştır. Hobbes (1651), s.118.

¹⁰ Leviathan kelimesinin karşılığıdır. Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olarak nitelendirdiği egemen Hegel'in Tanrı'nın yeryüzündeki yürüyüşü olarak tasvir ettiği egemene benzerdir.

19). Hobbes doğal hukukun kurallarının değişmez ve ebedi olduğunu vurgularken bireylerin korunma hakkını da bu bağlamda değerlendirmiştir.

Hobbes devletin koruyucu rolünü merkeze almış, egemeni de mutlak ve bölünmez yetkilerle donatmıştır. Egemenin mutlak bir güce sahip olduğunu ifade ederken egemenin karşı karşıya olduğu tehditler düşünüldüğünde mutlak güçten daha azının etkisiz olacağını düşünmektedir (Mara, 1988; 393). Çünkü mutlak ve bölünmez bir güce sahip olmak egemenin varlığını korumanın en iyi yoludur. Dolayısıyla da tebaanın iç ve dış tehditlerden korunması için var edilmiş bir egemen vardır Hobbes'un egemenlik nazariyesinde. Bu durumda da bireyin doğa durumundaki sürekli savaş halinden bir kaçış fırsatı olarak gördüğü mutlak egemen yaratma düşüncesi elbette egemenin onu yetkilerle donatan yurttaşının korunması temeline dayanmaktadır. Hal böyle olunca da temel hakların bir sözleşme ile devri üzerine kurulan egemenliğin bizatihi varlık sebebi bireylerin korunmasıdır, barış içinde birlikte yaşamasıdır.¹¹ Bireylerin egemene karşı itaat yükümlülüğünün egemenin halkı koruyabildiği sürece devam edeceğini vurgulaması da itaatın amacının korunma olduğunu göstermektedir (Hobbes, 1651; 157). Çünkü insanlar, doğaları gereği sahip oldukları kendilerini koruma hakkından -kimse onları koruyamadığında- hiçbir sözleşme ile vazgeçmeyeceklerdir. Egemenin halkı koruyamaması durumunda tebaanın itaat yükümlülüğü de sona erecektir. Nitekim Hobbes, egemenliği devletin ruhu olarak görür ve metaforik olarak ruhun bedenden ayrılmasını, tebaanın egemenden kopuşu ve dolayısıyla da itaat yükümlülüğünün ortadan kalkması olarak tasvir eder. Bu bağlamda, egemenle halk arasındaki itaat ilişkisi, egemenin koruma görevini yerine getir(e)memesi durumunda, tebaanın itaat etme borcunun sona ermesi sonucunu doğurmaktadır. Her ne kadar Hobbes egemeni sözleşmenin tarafı olarak değerlendirmeyip sözleşmeyle bağlı tutmuyor olsa da yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere devleti kuran sosyal/siyasi sözleşmenin bir koruma sözleşmesi olduğu açıktır.

Leviathan'da egemenin meşruiyeti halkın güvenliğini koruma yükümlülüğüne dayanmaktadır (Glanville, 2014; 32)¹² Egemen gücünü meşru olarak kullandığı sürece sınırsız güce sahip olmaktadır. Bodin'in tasvir ettiği tiranlık Hobbes'ta da meşru kabul edilmemiştir. Nitekim bireyin yaşama güdüsüyle yarattığı egemenin bireyin yaşama hakkını elinden alması rasyonel ve makul

¹¹ Hobbes Leviathan'ın 18.bölümünde sözleşme ile kurulmuş egemenin haklarını detaylı bir şekilde anlatmaktadır. s.133-142. 30.bölümde de egemen temsilcinin görevlerini tek tek sıralamıştır. Bunların başında halkın iyiliğinin ve refahının sağlanması yer almaktadır. Egemenin kudreti halkının refahından gelir. Egemenin görevi kendisine egemenlik gücünün verilmiş amacında yani halkın güvenliğini sağlanmasında yatmaktadır. Egemen bu göreve doğa yasasıyla bağlıdır. Hesabını da Tanrı'ya vermekle yükümlüdür. Hobbes (1651), s.234.

¹² Hobbes'un teorisinde tartışmaya yer vermeyen en kesin ifadelerden birisi egemenin görevinin güvenlik olduğudur. Burada halkın güvenliğinden kastedilenin de sadece koruma değil, aynı zamanda her insanın meşru emeğiyle, tehlikesiz elde edebileceği yaşamın tüm konforlarıdır. Dolayısıyla da koruma sadece can güvenliğinden ibaret değildir; mülkiyet hakkını da içerecek şekilde geniş bir yelpazeden bahsedilmektedir. Ağaoğulları (2015), s.450.

olmadığı gibi meşru da değildir. Dolayısıyla da egemenin kendini yaratan sözleşmeye aykırı davranmasının mümkün olamayacağına dair yapılan çıkarsama makuldür (Martin, 2011; 177). Aksi takdirde egemen kendi varlığını tehlikeye atacaktır. Kendisine varlık veren yasayı ihlal etmek, kendisini yok etmek anlamına gelecektir (Martin, 2011; 181).

Egemen yaratılış amacını yerine getiremediği zaman yani vatandaşlarını korumadığında artık vatandaşlar da egemene itaat etme yükümlülüğü altında değildirler, çünkü artık egemen gerçekten bir 'egemen' değildir (Martin, 2011; 177). Dolayısıyla, Hobbes'un egemeni sınırsız bir güce sahip olsa da, bu güç yalnızca yurttaşların ona verdiği yetkiden kaynaklanmaktadır ve insanların yöneticilerine güvenliklerini, özgürlüklerini ve/veya mülklerini tehlikeye atacak eylemlerde bulunma yetkisi vermeleri anlaşılmalıdır. Açıkça ifade edilmemiş olsa da tebaanın egemene itaati ancak ve ancak egemenin tebaayı korumasıyla mümkündür. Halkın egemene sadakatinin egemenin ancak bir düzen koruyuculuğu üstlenme ve halkı koruma düsturuyla hareket etmesi sonucunda gösterileceği Koruma Sorumluluğunun da merkezinde yer alan bir düşüncedir.

Hobbes bireylerin ölümden, yaralanmadan ya da hapsedilmekten korunma hakkını devredilemez ya da feragat edilemez bir hak olarak kabul ederken aynı zamanda bireyin direnme hakkının varlığına da işaret etmektedir. Yani hayatta kalmaları için tehdit oluşturdıklarına kanaat getirirlerse egemene karşı direnebileceklerdir. Böyle bir durumda egemenliğin sona ermesi mümkündür. Dolayısıyla, Hobbes'un bakış açısına göre, diğer bir egemenin, kendi hükümetleri tarafından acımasızca zulüm gören ya da doğal bir felaket nedeniyle kendilerini koruyacak bir egemenden yoksun kalan bireylere yani tekrar doğa durumuna dönen bireylere yardım etmesini engelleyecek ilkesel bir şey yoktur (Berkowitz, 2008; s.21). Bu koşullarda, yardıma gelen diğer egemenler aslında var olan bir egemenliği ihlal etmemektedir sadece mevcut egemenin kudretini yitirmesiyle oluşan boşlukta faaliyet gösterecektir. Bu boşluk sözleşme öncesi doğa durumudur. Tasvip edilmeyen bu savaş durumuna dönülmemesi için de bireylerin yeni bir egemene itaat etme özgürlüğünü desteklemektedir (Ağaoğulları, 2015; 453). Hobbes egemenin özgürlüğünden bahsederken devletlerarası ilişkilerde her bir devletin doğa durumundaki insan gibi olduğunu düşünmektedir. Diğer bir ifadeyle her devletin her şeyi yapmaya hakkı vardır. Bu da devletlerarası ilişkilerde sürekli bir savaş halinin olduğunu işaret etmektedir. Hobbes diğer egemenin müdahalesine ilişkin düşüncelerini açıkça ifade etmese de buna ilişkin kesin bir yasaktan da bahsetmemektedir. Çünkü doğal hukukun bireylere korunmayı nerede görürlerse -ister kendi kılıcında ister başkasının kılıcında- ona itaat etmelerini emrettiğine inanmaktadır (Hobbes, 1651; 157). Bu yönüyle de Bodin'de gördüğümüz halkı koruma sorumluluğunun bir diğer egemene geçişi Hobbes'ta açıkça ifade edilmemiş fakat halka ihtiyaç duyduğu korunmayı sağlayacak bir diğer egemene itaat etmenin doğal hukukun bir parçası olduğu ima edilmiştir.

Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu Arasındaki İlişki

Vestfalyan egemenlik anlayışını en çok etkileyen iki teorisyenin egemenlik nazariyelerinde görüldüğü üzere egemenliğin mutlak ve bölünmezliği karşısında bile bireyin doğal ve devredilmez hakkı olan korunma düşüncesi yer almaktadır. Sınırsız haklarla donatılan egemenin halkın korunması hususunda haklar yönünden olmasa da yükümlülükler yönünden sınırlanması ve bunun da egemenliğin meşruiyet aracı olması bugün tartışılan Koruma Sorumluluğunun temel düşünce yapısıyla uyum içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar Koruma Sorumluluğunun geleneksel egemenlik anlayışıyla çatıştığına dair iddialar sık sık ileri sürülüyor olsa da kavram köklerini geleneksel egemenlik anlayışındaki egemenin tebaasını koruma yükümlülüğünden almaktadır.

1990'larda devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi ilkesinin mutlak bir yasağı içerdiğine ilişkin Vestfalyan yaklaşımın benimsenmesi, devletin halkına karşı sorumluluğunun sorgulanmasına neden olmuş aynı zamanda da egemenliğin devletin her türlü eylemine karşı bir kalkan olarak kullanılmasına yol açmıştır. Halbuki içişlerine müdahale etmeme ilkesinin mutlak bir yasak olmadığı hem Bodin ve Hobbes'un egemenlik nazariyelerinde, hem de klasik egemenlik anlayışının benimsendiği 18. ve 19. yüzyıl devlet uygulamalarında görülmektedir.¹³ Bugünkü anlayıştan farklılıklar taşıyor olsa da mutlak egemenliğin savunucularından Hobbes'un ve Bodin'in egemenin sınırlarını tasvir ederken doğal ya da ilahi hukuktan kaynaklanan bazı kurallara uyması ve bunların arasında halkın korunmasının yer aldığı görülmektedir. Birbirleriyle uzlaşmaz görünen bu iki kavramın aslında birbirine bağlı olduğunu devletin egemenliğinin kaynağının halkın mevcudiyeti ve bu mevcudiyetin sürdürülmesiyle egemenliğin iddia edilebilir olması egemenliğin devletin halkına karşı sorumluluklarını yerine getirebilmesiyle mümkün olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla da Koruma Sorumluluğu bazı açılardan özgün ve yeni bir kavram olarak görülse de Vestfalyan sistemin egemenlik anlayışına kadar uzanan derin bir geçmişi olduğu ifade edilmektedir (Luck, 2009; 13). Netice itibarıyla Koruma Sorumluluğundaki devletin kendi vatandaşını öncelikli olarak koruma sorumluluğu olduğu ilk sütunun Vestfalyan egemenlik anlayışı ile uyumlu olduğu görülmektedir. Her iki teorisyen de egemenin gücünün kaynağını *salus populi*'de (halkın refahı) bulduğunu ve bunu egemenliğin *raison d'être*'i (varlık nedeni) olarak gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Koruma Sorumluluğunun ikinci sütununda yer alan devletin öncelikli sorumluluğunu yerine getirmediğinde uluslararası toplumun ikincil sorumlulukla

¹³ Doyle "The Question of Intervention" adlı kitabının ekler kısmında 1815-2003 yılları arasında gerçekleştirilmiş 300'ün üzerine müdahaleye liste halinde yer vermektedir. Doyle, M. W. (2015). *The Question of Intervention John Stuart Mill and the Responsibility to Protect*, Yale University Press, s.227-259. Ayrıca içişlerine müdahale yasağını ilk defa dile getiren Vattel bile 'halka bela olan ve dehşet saçan' egemene karşı diğerlerinin savaş hakkını kabul etmiştir. Aktaran Glanville (2014), s.214.

harekete geçme sorumluluğu da Bodin'in egemenlik yaklaşımında açıkça ifade edilmiştir. Hobbes'ta yasaklanmamış ve ilkesel olarak böyle bir müdahalenin mümkün olduğu da zımnen ifade edilmiştir. Bu kısımda kavramlar arasında bir çatışmaya rastlamamak normaldir. İkincil sorumluluk bağlamında devletin haricinde diğer aktörlerin harekete geçmesi kuvvet kullanılmasını gerektireceğinden kuvvet kullanma hukukunun dönemler arasında düzenleniş farklılığından dolayı sağlıklı bir benzetme yapmakta zorlanılabilir. Nitekim 1945'te BM kuruluncaya kadar devletler uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmışlar ve gerekli gördükleri durumlarda da diğer egemen devletlere karşı müdahalelerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla da Bodin ve Hobbes egemenin hakları ya da niteliklerini zikrederken 'barış ve savaş yapma hakkı'na açık bir şekilde yer vermiştir (Bodin, 44 ;1955; Hobbes, -125 ;1651 126). Burada egemen gücün kendi tebaası dışındaki bireylerin selameti için müdahale etmede temel motivasyonunun koruma sorumluluğuna benzer olması önemlidir.

Sonuç

Vestfalyan egemenlik anlayışı ile Koruma Sorumluluğu arasındaki ilişkiyi incelediğimiz bu çalışmada klasik egemenlik anlayışı ile sorumluluk olarak egemenlik arasında varsayılanın aksine bir uyum olduğu görülmektedir. Özellikle klasik egemenlik yaklaşımının önde gelen isimlerinden Bodin ve Hobbes'un egemenlik nazariyeleri üzerinden yapmış olduğumuz değerlendirmelerde, mutlak egemenlik anlayışının temelinde yatan unsurun yalnızca egemenin sınırsız gücü ve sorumsuzluğu değil, aksine tebaanın korunması sorumluluğunun olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Mutlak egemenlik anlayışı tarihsel bağlamında incelendiğinde egemen, en üst otorite olarak bazı temel sınırlandırmaların haricinde -tabii hukuk kuralları- istediği gibi yönetme kudretine sahiptir. Fakat 1945'te BM'nin kuruluşu ve insan haklarının uluslararasılaşması ile birlikte devletlerin temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerlerine saygılı olma ve bu değerleri yüceltme taahhüdü egemenlik kavramında bir kırılmaya neden olmuş ve mutlak egemenlik yaklaşımı terk edilerek nisbi egemenlik benimsenmiştir. Buna rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde egemenliğin klasik yaklaşımına doğru bir yönelimle devletin dokunulmaz haklarına vurgu yapılarak halkların korunması sorumluluğu göz ardı edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, egemenliğin klasik yaklaşımında dahi halka karşı sorumluluk anlayışının varlığı gösterilerek Koruma Sorumluluğu ile Vestfalyan egemenlik anlayışı arasında temelde bir çelişki bulunmadığı, aksine bir uyum olduğu ortaya konulmuştur. Nitekim Koruma Sorumluluğu ile vurgulanan 'sorumluluk olarak egemenlik' anlayışının yeni bir kavram olmadığı; halka karşı sorumluluk düşüncesinin egemenliğin itici gücü, kudretinin kaynağı olarak benimsendiği görülmektedir. Egemenliğin sadece bir hak olarak değil aynı zamanda sorumluluk olarak yorumlanması bir yenilikten ziyade Bodin ve Hobbes'un da

vurguladığı egemenin tebaasını koruma yükümlülüğü anlayışının devamlılık gösterdiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızın bulguları Vestfalyan egemenlik anlayışının Koruma Sorumluluğu ile uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. (Ed.). (2015). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (6th ed.). İletişim Yayınları.
- Arsava, F. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(1), 101-124.
- Ban, K. (2011, March 17). Statement on Libya. United Nations. Erişim <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2011-03-17/statement-libya>
- Berkowitz, P. (2008). Leviathan Then and Now. *Policy Review*, 151.
- Bodin, J. (1955). *Six Books of the Commonwealth* (M. J. Tooley, Ed.). Alden Press.
- Çağırın, M. E. (2021). Uluslararası Hukuk Düzeninde Değişimler ve Covid19- Salgını. H. Gökpınar (ed.), *Devlet hizmetinde 45 yıl: Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran'a Armağan* (45-60). Barış Kitap.
- Delbruck, J. (2002). Prospects for a 'World (Internal) Law'?: Legal Development in a Changing International System. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 9(2), 401-431.
- Doyle, M. W. (2015). *The Question of Intervention: John Stuart Mill and the Responsibility to Protect*. Yale University Press.
- Fröhlich, M. (2015). The Responsibility to Protect: Foundation, transformation and application of an emerging norm. F. Klose (ed.), *The Emergence of Humanitarian Intervention: Ideas and Practice from the Nineteenth Century to the Present*, (299-330). Cambridge University Press.
- Glanville, L. (2010). The Antecedents of 'Sovereignty as Responsibility'. *European Journal of International Relations*, 17(2), 233-255.
- Glanville, L. (2014). *Sovereignty and the Responsibility to Protect: A New History*. The University of Chicago Press.
- Göze, A. (1989). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Beta Basım. İstanbul.
- Hardt, M., & Negri, A. (2000). *Empire*. Harvard University Press. Cambridge.
- Hobbes, T. (1651). *Leviathan: Or the Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*. London: Andrew Crooke.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). 2001. *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*.
- International Court of Justice. (1950). *Asylum Case (Colombia v. Peru)*, Judgment, 20 Kasım 1950.
- Luck, E. C. (2009). Sovereignty, Choice, and the Responsibility to Protect. *Global Responsibility to Protect*, 1, 10-21.
- Lütem, İ. (1947). *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*. Sakarya Basımevi.
- Mara, G. M. (1988). Hobbes's Counsel to Sovereigns. *Journal of Politics*, 50(2), 390-411.
- Martin, S. (2011). Sovereignty and the Responsibility to Protect. *Griffith Law Review*, 20(1), 153-187.
- Merriam, C. E. (2001). *History of the Theory of Sovereignty Since Rousseau*. Batoche Books. (Original work published 1900)

- Molier, G. (2006). Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect After 9/11. *Netherlands International Law Review*, 53 (1), 37-62.
- United Nations General Assembly. (1970). Resolution 2625 (XXV): Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. UN Doc. A/RES/2625.
- United Nations General Assembly. (2005). 2005 *World Summit Outcome*. UN Doc. A/RES/60/1.
- United Nations General Assembly. (6 Nisan 2005). Official Records: 59th Session, 85th Plenary Meeting, A/59/PV.85.
- United Nations General Assembly. (6 Nisan 2005). Official Records: 59th Session, 86th Plenary Meeting, A/59/PV.86.
- United Nations General Assembly. (7 Nisan 2005). Official Records: 59th Session, 87th Plenary Meeting, A/59/PV.87.
- United Nations General Assembly. (7 Nisan 2005). Official Records: 59th Session, 88th Plenary Meeting, A/59/PV.88.
- United Nations General Assembly. (8 Nisan 2005). Official Records: 59th Session, 89th Plenary Meeting, A/59/PV.89.
- United Nations General Assembly. (8 Nisan 2005). Official Records: 59th Session, 90th Plenary Meeting, A/59/PV.90.
- United Nations Secretary-General. (2000). *We the peoples: The role of the United Nations in the twenty-first century*. UN Doc. A/54/2000.
- United Nations Secretary-General. (2005). In *Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, Report of the Secretary-General, UN Doc. A/59/2005.
- United Nations Security Council. (2011). Resolution 1973 (2011), UN Doc. S/RES/1973.
- United Nations. (2009). Delegates Seek to End Global Paralysis in Face of Atrocities as General Assembly Holds Interactive Dialogue on Responsibility to Protect (Press Release No. GA/10847). <https://press.un.org/en/2009/ga10847.doc.htm>.

